

Bájkkeavijssa NuorttaSálto

■ Vuodnabahta/Divtasvuodna oajvvaduváj jagen 2006 UNESCOa væráltárbbelisstaj viesso julevsáme árudagá diehti aktan dan oavdos luondujn ja dâlusj kultuvrra-duobddágijn á dâájggásasj rievddamij dagi. Valla julevsáme iesj e sidá dákkir stáhtusav.

Duobddágijn le stuorra diehtoárbbe, ja le ájnas referánssa julevsáme identitehttaj ja kultuvrraj. Divtasvuodna nammaduváj aktan svieriga Sámeednamijn væráltárbbeguovllon, ja le aj oajvvadam suodjaluvvam nasjonálpárkkan.

Bájkálasj vuosstálasstem

Vuona sámijda le væráltárbbe læhkám máhttelis gálmma sajijn, da átsádallama ma li vuogajduvvam li tjalmostahttam nágijn gássjelisvuodajt ma álgoálmuga ietjá sajijn lij vásedam. Vuona nasjonálpárkaj ádá plánajn mij bádi jagen 1992, Divtasvuodna-Oarjjevuodna oajvvaduváj boahhte nasjonálpárkkan, aktan Låarte-Skæhkerijn oarjjesáme guovlon. Divtasvuodna-Oarjjevuodna lij aj nammadum vijdedibmen svieriga væráltárbbeguovlos Laponia.

- Mij le sierralágásj dán ássijn le gá sámie álmuk guovlon vuosteldij. Ettjin sidá nasjonálpárkav jalik væráltárbbeguovlov. Vuona nasjonálpárkaaktijvuodan le sierralágásj gá dákkir bájkálasj vuosstálasstem, ja sámie vuosstálasstem, dâhkkiduváj. Boatsojæládus guovlon mij sjattaj nasjonálpárkkan Låarte-Skæhkeren ittjij lágeda nasjonálpárkav, ja argumenterijin sæmmi læhkáj, valla ettjin sijá argumentajt dættoda. Bájkálasj vuosstálasstem lij aj riek ájnas sivva gá Divtas-

Tæksta: Kitty Skapalen
Járggálibme: Divte Media AS/Idar Kintel

E sidá væráltárbbestáhtusav

vuodna-Oarjjevuodna ittjij sjatta Vuonabiele Laponian, dan diehti gá bájkálasj dâhkkidibme le ájnas UNESCOj ja World Heritage Committeeaj, subtsas Gro Ween, dutke Oslo Universitehtan. Sån le tjállám diedalásj artihkkalav sámij ja væráltárbe birra mij le UNESCOa væráltárbbelista birra, mij álu gáhtjo-

duvvá oavdos lisstan.

- Lissta le oavdos moatte læhkáj. Rijkkaj le árvo jus li moadda saje væráltárbbelistan, ja sadje dánna duodas ájnasvuodav kultuvrajn, histávrálasj ájgijn, jali sajijn, álles værárdij. Hæjos rijkkajda berustibme majt væráltárbbestáhtusav tjuovvu máhttá doarjodit bisodimijn ájnas kultuvrraárbijs, majt rijkka iesj ij buvte mákset. Berustimijn máhttá aj tjuovvot ienep turissma, ádá barggosaje ja ienep sisboahito. Dákkir vuojnos le gæhppat vuojnet dâssju buorre bielijt væráltárbbestáhtusijn. Valla dâdjadi gus álgoálmuga væráltárbeve dán læhkáj, gatjât Gro Ween. Sån le tjállám artihkkalav gånna tjalmostahttá vuona sámij átsádallamijt væráltárbiijn ja mij almoduvvá ájggetjállagin "International journal of heritage studies".

Stuorra sieradusá giehtadallamin

Julevsáme njunnusattja argumenterijin dalloj Divtasvuodna-Oarjjevuodna lij unna ja várnnahis sámie unneplágo guovddaguovllo ja suodjalibme sjattaj álov vájkkudit sijá luonndoanov.

- Julevsáme bieles argumenteriduváj ádá nasjonálpárka ettjin galga vuododuvvat sámie guovlojn ávddâl Sámeriektá-

Gro Ween, dutke Oslo Universitehtan.
Gro Ween, forsker på Universitetet i Oslo

nammadus Finnmárko oarjjelin li sijá konklusjavnájt buktám. Átsádallama svieriga sámijis, ja sierraláhkáj boatso-jæládusás Laponian ællim ga vuojga miellusa. Laponia suodjaluváj ihkap stuorámus ájdámiehtseduobddágin Euoropan, valla aj (ICOMOSA ja lista gávvidusás sajés) duobddágin ma ávdástuhttin sierralágásj kultuvralasj vuogev, akta dajs mañnemus sajjis værál-din gánná duobddága li hábbmiduvvam, ja gánná vilá viessun "ájttegi láchkáj" ja jáhtin gávdaj milta aktan biebbmojuhtusij. Ietjá sajjis værál-din, duola dagu Oarjje-Afrikan ja Australian, li átsádallam li stuorra sieradusá gáktu álgoálmuga giehtadaláduvvi. Oarjje-Afrikan, duola dagu álgoálmuga sjuovviduvvin Isimangaliso Wetland Parkas dan diehti gå danna ájgguij luondov suodjalit. Mij guosská Ayers Rock Australian, Aboriginagij kultuvrra le oasse suodjalimulmes, ja dát merkaj sjaddá giehpobuv joarkket udnásj luonndoanujn, ja navti le aj máhttelis mierredimoassásstemijn. Sæmmi báttá le dákkir tjelggidus giehpobime, miejnni Ween. Væráltárbesuodjalibme le vuododum nasjonalalásj suodjalimnjuolagusájs. Gå Aboriginnaga gudi æjgguij Ayers Rockav oadtju oassásasstet mierredimen Ayers Rocka birra, madi álgoálmuga Isimangalison Oarjje-Afrikan e dav oattjo de ij dát UNESCOv guoska, javllá Ween. - Dát guosská ienebuv lágajit dajn rijkajn gánná væráltárbeduobddága li. Jus álgoálmuga galggi oadtjot mierredimoassásstemav ja juokkirik suodjalimev adnoriektájs aktan væráltárbestáhtusijn, de juohkka rijkka dav vierttiji suodjalit, javllá Ween.

Sierra njuolgasusá

Juska gávnnu sáme boatsojsujtto ja sáme li sadjihin ienemus ásijn vuona nasjonalpárkajn de ælla dagáduvvam sierra njuolgasusá gáktu hiebadahhtet joarkke sáme anujn. - Dáv aj julevsáme sáhkajádediddje tsuojggijin Divtasvuona-Oarjjevuona rahtjamusan. Dát le ulmme gå vuosteldin suodjalimev, ávdádál Sámeriektá-nammadus Finnmárko oarjjelin le konklusjavnáv buktám. Dát lij mierrediddje gå sáme riektá dáhkkiduvvin, ájnasvuoha luondo anos vuodon sáme kultuvran dættoduváj, ávdádál máhttin sjehtadallat suodjalimev ja suodjalimháme birra, javllá Ween ja vuoset Jon Petter Gintala artihkkalij Bårjjásin. Sån subtsas vuododibme nasjonalpárkas Divtasvuodna-Oarjjevuodna le sierra sjehtadallamijt oadtjum. Sæmmi báttá le Birássuodjalimdepartementa dille Sámediggáj rievddaduvvam ja aj mij guosská sáme sadjihimev nasjonalpárkajn dat rájes gå bádjij Ádå pládna nasjonalpárkajda (1992). - Dát pládna doajmmá vilá. Divtasvuodna-Oarjjevuodna le mañnemus párkka dajs ma almoduvvin oassen "Ádå rijkka-plánas". Birássuodjalimdepartementan lij vuostatjin sávadus állit vuododimijn dán nasjonalpárkas jagen 2010, plána milta. Mañnela 2011 sjattaj állidimájgge. Le mañedum gåjt dal ájn.

Vil ikke ha verdensarvstatus

■ Hellembotn/Tysfjord ble i 2006 foreslått til UNESCOs verdensarvliste på grunn av sin levende lulesamiske bosetting i kombinasjon med storslått natur og gammelt kulturlandskap uten moderne tekniske inngrep. Men lulesamene selv vil ikke ha en slik status.

Området har stor kunnskapsverdi, og er vesentlig som referanse for lulesamisk identitet og kultur. Tysfjord ble sammen med det svenske Lapplandsområdet nominert til verdensarvområde, og er også foreslått fredet som nasjonalpark.

Lokal motstand førte frem

For norske samer så har verdensarv vært aktuelt på tre ulike steder, de erfaringene som har blitt gjort peker på ulike problematiske aspekter som også urfolk andre steder har fått føle på. I forbindelse med Ny landsplan for norske nasjonalparker som kom i 1992, så ble Tysfjord-Hellemo lansert som kommende ny nasjonalpark, i likhet med Blåfjella-Skjækerfjella i det sørsamiske området. Tysfjord-Hellemo var også foreslått som en utvidelse av den svenske verdensarvområdet Lapponia. - Det spesielle med denne situasjonen var at den samiske befolkningen i området sa nei. De ville hverken ha nasjonalpark eller verdensarvområde. I norsk nasjonalparksammenheng er det unikt at slik lokal motstand, og samisk motstand, førte frem. Reindriften i området som skulle bli nasjonalparken Blåfjella-Skjækerfjella ønsket heller ikke nasjonalpark, og argumenterte på liknende vis, men de argumenterte for døde ører. Lokal motstand var også en svært viktig årsak til at Tysfjord-Hellemo ikke ble et norsk Lapponia, ettersom lokal samtykke til verdensarv etablering er viktig for UNESCO og World Heritage Committee, forteller Gro Ween, forsker på Universitetet i Oslo. Hun har skrevet en vitenskapelig artikkel om samer og verdensarv som handler om

UNESCO's verdensarvliste, som noen ganger blir kalt for den magiske lista. - Listen er magisk på mange måter. Det betyr prestisje for et land å ha mange steder på verdensarvlisten, og en plassering her bekrefter viktigheten av en kultur, en historisk epoke, eller et sted, for hele verden. For fattige land kan den oppmerksomhet som verdensarvstatus innebærer gi støtte til vedlikehold av viktig kulturarv, som landet selv ikke har råd til. Oppmerksomhet kan også medføre økt turisme, nye arbeidsplasser og økte inntekter. Ut fra et slikt perspektiv er det lett og bare se de positive sidene ved verdensarv status. Men er det slik urfolk oppfatter verdensarv, spør Gro Ween.

Hun har skrevet en artikkel hvor hun ser på de norske samiske erfaringene med verdensarv og som vil bli publisert i tidsskriftet "International journal of heritage studies".

Stor forskjell på urfolks behandling

Lulesamiske ledere argumenterte den gangen for at Tysfjord-Hellemo var kjerneområdet for en liten og sårbar samisk minoritet og at vern ville ha store konsekvenser for deres naturbruk. - Det ble fra lulesamisk hold argumentert for at ingen nye nasjonalparker burde etableres i samiske områder før Samerettsutvalget for områdene sør for Finnmark hadde kommet med sine konklusjoner. Erfaringene fra de svenske samene, og spesielt reindriftsnæringen innenfor Lapponia var heller ikke særlig positive. Lapponia var vernet som kanskje det største villmarksområdet som var igjen i Europa, men også (i følge ICOMOS og beskrivelsene av stedet på listen) som et område som representerte en unik kulturell praksis, en av de siste stedene hvor landskapet var formet av, og hvor man fremdeles levde på 'forfedrenes vis' og praktiserte sesongbasert nomadisk husdyrhold. Fra andre steder i verden, som for eksempel Sør-Afrika og Australia, så har man erfart at det er stor forskjell på hvordan urfolk behandles. I Sør-Afrika, har for eksempel urfolk blitt fordrevet fra Isimangaliso Wetland Park fordi det her er naturen som skal vernes. I tilfelle Ayers Rock i Australia derimot, er Aboriginsk kultur en del av verneformålet, og det betyr at det å fortsette eksisterende naturpraksiser blir mye lettere, og dessuten at det er mulig å oppnå med-

bestemmelse. Samtidig så er en slik beskrivelse en forenkling, mener Ween. Verdensarvbeskyttelse er basert på eksisterende nasjonale verneforskrifter. At Aboriginerne som eier Ayers Rock får medbestemmelsesrett over Ayers Rock, mens urfolkene i Isimangaliso i Sør-Afrika ikke får det handler derfor ikke så mye om UNESCO, ifølge Ween.

- Det handler mer om lovverket i landene disse verdensarv områdene befinner seg i. Om urfolk skal få medbestemmelsesrett og ha noen form for beskyttelse av sine bruksrettigheter i forbindelse med verdensarvstatus, så er det opp til det enkelte land å sikre, sier Ween.

Spesifikk retningslinjer

På tross av at det finnes samisk reindrift og samisk tilstedeværelse i et flertall av norske nasjonalparker har det ikke vært laget spesifikke retningslinjer for hvordan man kan tilrettelegge for eksisterende samisk bruk.

- Det var jo også dette lulesamiske talsmenn påpekte i forbindelse med kampen om Tysfjord-Hellemo. Dette var årsaken til at de sto mot vern, frem til Samerettsutvalget for områdene sør for Finnmark fikk konkludert. Det var av avgjørende betydning at samiske rettigheter ble anerkjent, at viktigheten av naturen som det materielle grunnlaget for samisk kultur ble understreket, før man kunne gå inn i nye forhandlinger om vern og verneformål, sier Ween og viser til Jon Petter Gintal's artikkel i Bårjjås.

Hun forteller at etableringen av nasjonalparken Tysfjord-Hellemo har medført egne forhandlinger. Samtidig har det skjedd mye med Miljøverndepartementets forhold til Sametinget og samisk tilstedeværelse i nasjonalparker siden Ny landsplan for nasjonalparker (1992).

- Denne planen gjelder for øvrig fremdeles. Tysfjord-Hellemo er siste park ut av de som ble annonsert som en del av 'Ny landsplan'. Miljøverndepartementet hadde først et ønske om å slutføre etableringen av denne nasjonalparken i 2010, i tråd med den opprinnelige planen. Senere ble 2011 satt som slutføringstidspunkt. Foreløpig er det utsatt.

TEKST:
KITTY
SKAPALEN

